

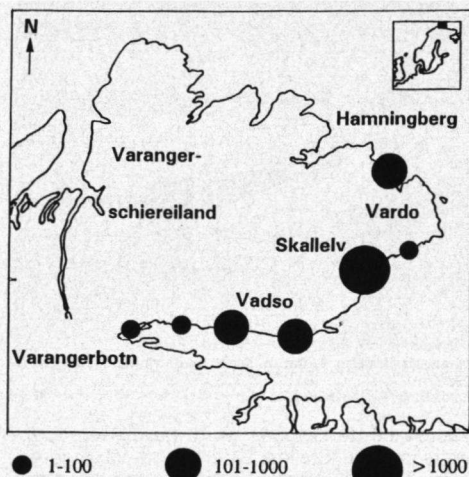
OPMERKELIJK GROOT AANTAL

Stellers Eiders *Polysticta stelleri* langs het Varangerschiereiland in juli 1992

Rob Strucker & Mieke Luitwieler

Tijdens ons bezoek aan het Varangerschiereiland in Noord-Noorwegen van 4 tot 6 juli 1992 hebben wij Stellers Eiders geteld op het traject Varangerbotn-Hamningberg. Gedurende deze periode was het weer (half bewolkt, 6-10 graden Celsius) gunstig voor het waarnemen van vogels. De eerste twee dagen stond er een harde, stormachtige wind uit noordwestelijke richting, maar op de laatste dag was deze geluwd.

In totaal werden op het traject 1695 exemplaren geteld. De vogels bevonden zich aan de noord-, oost- en zuidkant van het Varangerschiereiland (figuur 1). Het getelde aantal moet worden beschouwd als een absoluut minimum: de kustlijn was niet overal bereikbaar en verder worden kleine groepen Stellers Eiders, die zich tussen het zwarte zeewier bevinden, gemakkelijk over het hoofd zien.

Figuur 1. Verspreiding van de Stellers Eider *Polysticta stelleri* langs het Varangerschiereiland in juli 1992.

Opvallend was het voorkomen van de soort in zeer compacte groepen. De grootste groep van 1160 exemplaren bevond zich in gezelschap van 211 IJseenden *Clangula hyemalis* op een meer-tje bij Skallelv. De vogels waren zowel in de ochtend als in de avond van 5 juli aanwezig. Het betrof hier een groep ruiende vogels, die tijdens beide bezoeken geen foerageeractiviteit vertoonde. Het aandeel adulte mannetjes kwam goed overeen met de waarde die Frantzen (1985) vermeldt en deze bedroeg 7%. Het geconcentreerd voorkomen in een dergelijke grote groep Stellers Eiders werd vrijwel zeker veroorzaakt door de harde noordwestenwind, waardoor een verblijf op het beschut liggende binnenmeer werd verkozen boven een verblijf op de ruwe zee. Het meer, waarin de vogels verbleven, lag ten oosten van de weg Ekkerdy-Vardø en werd van de zee gescheiden door een smalle strook land van enkele tientallen meters breed. De omringende toendra was het broedgebied van Steenloper *Arenaria interpres*, Kleine Strandloper *Calidris minuta* en IJsgors *Calcarius lapponicus*. De enige groep foeragerende Stellers Eiders (110 exemplaren) werd waargenomen in de avond

van 4 juli in de haven van Vadsø. De vogels doken gezamenlijk naar een niet nader vastgestelde prooi. Waarschijnlijk werd gefoerageerd op schelpdieren of kreeftachtigen (Cramp & Simmons 1977).

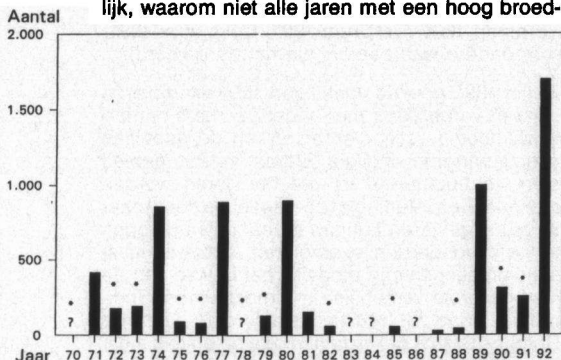
Het Varangerschiereiland is de enige plek in Noordwest-Europa waar men relatief grote aantallen Stellers Eiders in de zomermaanden kan waarnemen. Het betreft hier vooral eerstejaars exemplaren, vergezeld door enkele adulte mannetjes. In figuur 2 zijn de maximumaantallen per zomer voor dit gebied weergegeven (Brandt 1975, Bison et al 1981, Feuth & Cramer 1985, Franken 1985, De Moes 1985, Schaerlaeckens et al 1985, Marsh 1987, Lewis 1988, Brooks 1990, Hornman 1990, De Bruin 1991, Colin et al 1991, voor andere waarnemers zie het dankwoord).

Het in 1992 getelde aantal van 1695 exemplaren blijkt in vergelijking met andere zomers opmerkelijk hoog te zijn. Verder blijken de aantallen overzomerende Stellers Eiders in het gebied sterk te fluctueren. In 'slechte' jaren worden maximaal enkele tientallen vogels gezien, maar in 'gunstige' jaren kunnen de aantallen oplopen tot vele honderden exemplaren. Deze aantalschommelingen zijn mogelijk het gevolg van de jaarlijks grote verschillen in broedsucces. Summers & Underhill (1987) constateerden, dat bij de Rotgans *Branta bernicla bernicla* en enkele steltlopersoorten *Charadrii* het broedsucces sterk is gecorreleerd met de grootte van de lemmingpopulatie. De talrijkheid van de Lemmingen verloopt in het noorden van Rusland volgens een driejarige cyclus, waarbij een 'gunstig' jaar altijd wordt gevolgd door twee 'minder goede' jaren. In zomers met weinig Lemmingen worden door de Rotgans en de desbetreffende steltlopersoorten nauwelijks tot geen jongen grootgebracht, omdat een groot deel van de nesten in die jaren wordt gepredeerd door Poolvossen. In lemmingrijke zomers daarentegen vormen deze knaagdieren het belangrijkste voedsel voor de Poolvos en worden de nesten van de bodembroeders grotendeels met rust gelaten. Omdat de Stellers Eider in het noorden van Rusland in de zelfde gebieden broedt als de Rotgans (mondelinge mededeling H. Schekkerman), zou het bovenstaande ook voor deze soort kunnen gelden. Uit tabel

Er blijkt een relatie te bestaan tussen de talrijkheid van Lemmingen en die van het aantal overzomerende Stellers Eiders. Varanger Fjord, 11 augustus 1993. Foto: Rinie A. van Meurs.

1 blijkt dat er inderdaad een relatie bestaat tussen de talrijkheid van Lemmingen en het aantal overzomerende Stellers Eiders langs het Varangerschiereiland in het volgende seizoen. Ook wanneer de aantallen Stellers Eiders worden vergeleken met het broedsucces van de Rotgans in het jaar ervoor (Ebbinge 1992) (figuur 2), blijkt er een relatie te bestaan. Een zomer met grote aantallen Stellers Eiders wordt namelijk altijd voorafgegaan door een jaar met een hoog broedsucces bij de Rotgans. Het blijft echter onduidelijk, waarom niet alle jaren met een hoog broedsucces bij de Rotgans.

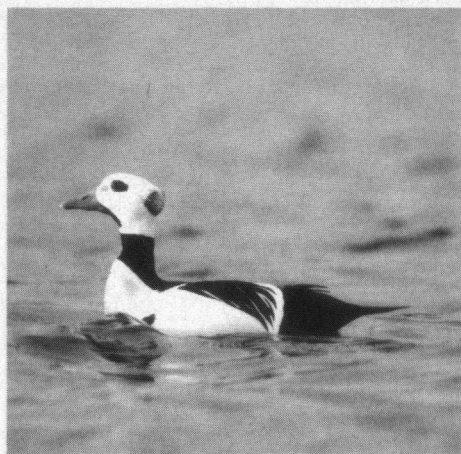

Figuur 2. Maximum aantallen overzomerende Stellers Eiders langs het Varangerschiereiland in de periode 1970-1992. De * in de grafiek duiden de jaren aan, waarin het jongenpercentage van de Rotgans boven de 10% lag (Ebbinge 1992).

lemmingpopulatie	Stellers Eiders	
	veel (> 500 ex.)	weinig (< 500 ex.)
	talrijk 5	1
	schaars 0	12

waarschijnlijkheid: $p = 0,005$

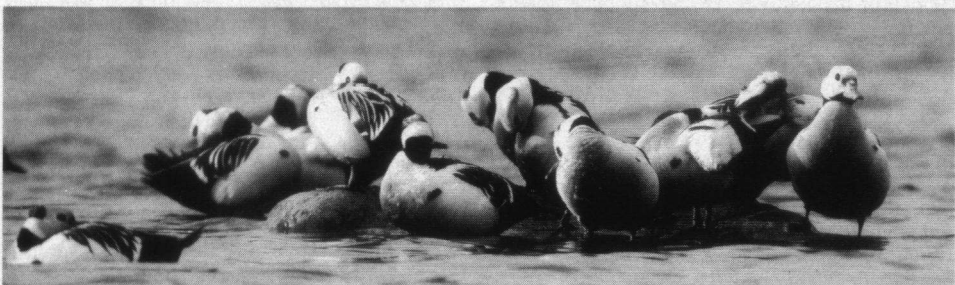
Tabel 1: Relatie tussen het aantal Lemmingen en het aantal overzomerende Stellers Eiders langs het Varangerschiereiland in daaropvolgende jaar. De waarschijnlijkheid is gebaseerd op de Fisher's exacttest (eenzijdig) met een nulhypothese dat er geen relatie bestaat.

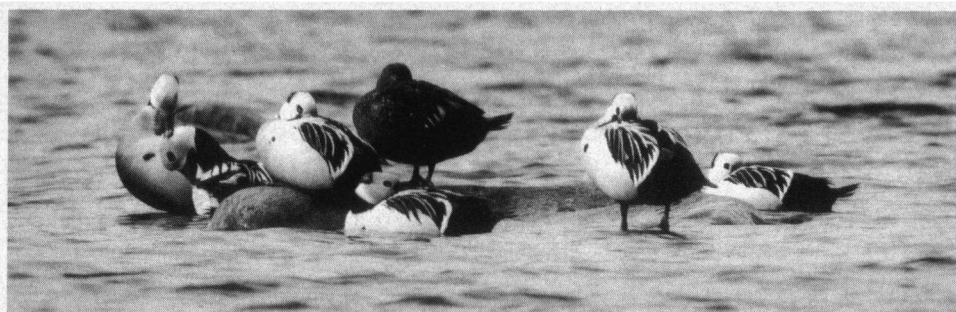
Mannetje Stellers Eider in de Varangerfjord, 11 augustus 1993. Foto: Rinie A. van Meurs.

succes bij de Rotgans wordt gevolgd door zomers met veel Stellers Eiders in het Varangergebied. Mogelijk speelt hierbij de onvolledigheid van enkele tellingen een rol. Teneinde meer duidelijkheid over het bovenstaande te verkrijgen, zal er onderzoek in de broedgebieden van de Stellers Eiders moeten plaatsvinden en de aantallen overzomerende Stellers Eiders zullen in het Varangergebied jaarlijks volledig moeten worden geteld.

De aanwezigheid van Stellers Eiders in Noordwest-Europa betreft een geïsoleerd voorkomen. De belangrijkste broed- en overwinteringsgebieden bevinden zich in het oostelijke deel van Rusland en in Alaska (Cramp & Simmons 1977). De

Het Varangerschiereiland is de enige plek in Noordwest-Europa waar men relatief grote aantallen Stellers Eiders in de zomermaanden kan waarnemen. Varangerfjord, 11 augustus 1993. Foto: Rinie A. van Meurs.

De herkomst van de Stellers Eiders in Noordwest-Europa is nog steeds niet bekend. Varangerfjord, 11 augustus 1993.
Foto: Rinie A. van Meurs.

totale populatie werd door Uspenski (1972) geschat op minstens 100.000 adulten. In Noordwest-Europa is het Varangerschiereiland veruit het belangrijkste overwinteringsgebied. De aantallen variëren van 8000 tot 10.000 exemplaren met een maximum van 12.500 exemplaren in maart 1985 (Frantzen 1985, Nygård et al 1988). Toenemende aantallen overwinteren in de kustwateren van de Baltische Staten (circa 450 exemplaren in Litouwen en 1000-2500 exemplaren in Estland) (Vaitkus et al 1992, Kuresoo 1992).

De herkomst van de Stellers Eiders in Noordwest-Europa is nog steeds niet bekend. Tot voor kort waren ten westen van de Golf van Khatanga geen plaatsen bekend, waar de soort regelmatig broedt (Cramp & Simmons 1977). In 1991 werd echter een nest gevonden in Kandalaksjaja Baai, een inham van de Witte Zee (Bianki 1992). Mogelijk liggen er tot nu toe onbe-

kend gebleven broedgebieden in de westelijke Siberische toendra, bijvoorbeeld tussen Yamal en het Taimyrschiereiland (Nygård et al 1988). Door de veranderde politieke situatie in Rusland liggen dergelijke gebieden voor buitenlanders tegenwoordig binnen handbereik, zodat een antwoord op deze vraag hopelijk binnenkort is te verwachten.

Dankwoord

Voor het samenstellen van de figuur met het aantalsverloop van overzomerende Stellers Eiders langs het Varangerschiereiland willen wij met name Dirk de Moes bedanken voor het beschikbaar stellen van vele vakantieverslagen. Verder bedanken wij Floor Arts, Sverre Asmar Nilsen, Mervijn Roos en Hendrik van der Vloet voor het aanleveren van aantalsgegevens en Cor Berrevoets voor het kritisch doorlezen en becommentariëren van het artikel.

■ Rob Strucker & Mieke Luitwieler, Fazant 110, 3299 BS Maasdam.

LITTERATUUR:

- Blanki, V. (1992): Seaducks of the White Sea. IWRB Seaduck Bulletin 2, 1992.
 Bison, P., A. Byhr, N. van der Ham & J. van der Laan (1981): Ornithologische verslag van een reis naar het Varangerfjord van 6-6 tot 8-7-1981.
 Brandt, D. (1975): Rijk vogelleven langs de Noordelijke IJszee: Varangerfjord. Het Vogeljaar 23 (5): 228-230.
 Brooks, C. (1990): Birding Tour of Finland, N. Norway and (briefly) Sweden 10 June-14 July 1990.
 Bruhn, I. de (1991): Norway & Finland 1 July-3 August 1991.
 Colin, D., J. Decock & J. Lathouwers (1991): Vogelreis door Noord-Europa 29-6-1991 - 15-7-1991.
 Cramp, S. & Simmons K.E.L. (eds) (1977): The birds of the Western Palearctic. Volume I. Oxford University Press.
 Ebblinge, B. (1992): Population limitation in arctic-breeding geese. Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen.
 Frantzen, B. (1985): Forekomsten av stellerand *Polysticta stelleri* i Finnmark i perioden 1970 til 1984. Var Fuglefauna 8: 15-18.
 Feuth, E. & S. Cramer (1985): Verslag natuurreis Scandinavië van 31 mei tot 26 juni 1985.
 Hornman, M. (1990): Het Varangerschiereiland, vogelparadijs in het uiterste noorden. De Mourik 16-2: 47-53.
 Kuresoo, A. (1992): Results of mid-winter counts of waterfowl in Estonia in 1991. IWRB Seaduck Bulletin 1, 1992.
 Lewis, J. (1988): Finland & Northern Norway 29 May-19 June 1988.
 Marsh, C. (1987): Arctic Scandinavia 21 May-29 June 1987.
 Moes, D. de (1985): Scandinavië van 25 mei t/m 23 juni 1985.
 Nygård, T., B. Harald Larsen, A. Follestad & K.B. Strann (1988): Numbers and distribution of wintering waterfowl in Norway. Wildfowl 39: 164-176.
 Schaerlaeckens, J., J. Vermeulen, A. Jansen & V. van Gorp (1985): Lapland 13-7 t/m 3-8-1985.
 Summers, R.W. & L.G. Underhill (1987): Factors related to breeding production of Brent Geese *Branta b. bernicla* and waders (*Charadrii*) on the Taimyr Peninsula. Bird Study 34: 161-171.
 Vaitkus, G., S. Svazas, L. Raudonikis & V. Pareigis (1992): The report on mid-winter counts in Lithuania 1991. IWRB Seaduck Bulletin 1, 1992.

Interessant zijn de recente beelden en de informatie die Rinie A. van Meurs ons verstrekke over de Stellers Eiders. De door hem gemaakte kleurendia's werden op 14 juni 1993 ongeveer vijf kilometer ten oosten van Vardø aan de Varangerfjord gemaakt. Hij schrijft dat de Stellers Eiders voornamelijk overdag foerageerden zoals op rotsblokken en dergelijke, om het verenkleed te verzorgen. In dit geval betrof het een plas achter de rotskust, nauwelijks in contact met de zee (fjord). Ongeveer 150 à 200 stuks verzamelden zich in de late middag (18.00 uur) en verbleven daar tot de volgende ochtend. Hij heeft dit ten minste drie dagen waargenomen.